

BİR BİLGİ TÜRÜ OLARAK DİN

Necati ÖNER.

En geniş anlamı ile bilgi; varolanı tanıtan, varolanı zihinde temsil eden şeydir. Varolanla onun bilgisi birbirine uyar mı? Yani insan varolanı olduğu gibi bilebilir mi? sorusu felsefede septisizm-dogmatizm tartışmalarına; diğer taraftan insan bilgiyi nasıl elde eder? sorusu ise ampirizm-inneizm tartışmalarına yol açar. "Bilgiyi tecrübe ile elde ederiz" diyen ampirizm; "bazı bilgilerimiz doğuştan gelir" diyen felsefî doktrinlerin yanında bir de vahiyden bahsedilir.

Bilginin iki önemli özelliği vardır: Birincisi zihinden zihine aktarılabilmesi (communicable), ikincisi zihin içinde ve dışında (kitap vs.) biriktirilebilmesidir (cumulative). İşte bu sebepten insanlığın ortak malı olmakta ve sürekli değişmektedir. Medeniyetin gelişmesi de buna bağlıdır.

Varolanın tanınması hep aynı şekilde olmaz. Varolana bakış açısı, hedeflenen amaç, kullanılan yöntemle göre bilgi çeşitleri ortaya çıkar. Şu altı tür bilgiden bahsedilir: Din, felsefe, bilim, sanat, günlük bilgi ve okkült bilgi. Bu bilgilerden her birinin az veya çok insan hayatında rolü vardır. İnsanın bütün iradî fiilleri bunlardan şuna veya buna dayanır.

Felsefe, sanat ve okkült bilginin özelliklerini önceki yazılarımda belirtmiştim.¹ Bu yazıda dinî bilginin özelliğini belirtmeğe çalışacağım.

Dini bilgi, elde ediliş tarzı ile diğerlerinden ayrılır. Dinin özünü vahiyle bildirilen bilgi oluşturur. Yani bu bilginin özü, aşkın bir varlık tarafından insana bildirilmiştir. Bu sebeple değişmez ve mutlak doğru olarak kabul edilir. Bu kabulleniş tamamen inanç işidir. Allah mutlak ve mükemmel bir varlık olduğu için bilgisi mutlak doğru olur. Çünkü yanlışlık bir eksikliktir; mükemmel ve mutlak bir varlıkta eksik bir şey olmaz. Bu sebeple Allah'ın bilgisinin doğruluğu ve yanlışlığı tartışılmaz. Doğruluğuna inanan o dinde kalır, inanmayan din dışına çıkmış bulunur. Dinin temelinde mutlak olarak kabul edilen bilgi vardır. Kitabî dinlerin dışındaki dinlerde de durum aynıdır. Mesela; Buda'nın koyduğu ilkeler aynı niteliği taşır.

Dinlerde Allah'ın mutlak bilgisi yanında, insan eseri olan bilgiler de bulunur. Bunlar; Allah'ın bilgisinin yorumlarıdır. Dinlerde farklı mezhep ve tarikatların bulunuşunun sebebi, aynı konuda farklı fikirlerin olmasındandır. Bu farklılık Allah'ın bilgisinin farklı yorumlanmasından kaynaklanır. Bu sebeple bir dinde, Allah'ın aynı bilgisine dayanan farklı uygulamalar görülmektedir. İslam dininde; Sünnilik, Şiiilik gibi itikadî mezhepler; Hanefilik, Şafilik, Hambelilik ve Malikilik gibi fikhî mezhepler; aynı mezhep içerisinde Nakşilik, Kadirilik, Mevlevilik vs. gibi tarikatlar; Alevilik (bazılarına göre mezhep, bazılarına göre tarikat olarak tanınmaktadır), bunların hepsi Kur'an'a dayanırlar. Farklılıkları Kur'an hükümlerinin farklı farklı yorumlamaları yüzündendir. Bu sebeple farklılıklar, dindeki insana ait bilgilerden gelir. İslâm medeniyetindeki, tefsir, hadis, fıkıh ve kelam gibi ilimler insan eseri olan bilgileri içerir. Bu bilgilerin doğruluğu veya yanlışlığı tartışılabilir. Bunlar; değişmez bilgiler değildir.

* Emekli Felsefe Profesörü

¹ Öner, Necati, Niçin Felsefe?, Felsefe Yolunda Düşünceler, s.9; Sanat Yolu İle İletim, aynı eser. s. 47; Okkült Bilgi, *Felsefe Dünyası*, 16, s.3

Allah'ın bilgisinin her yorumu, her anlaşılışı o yorum veya anlayış taraftarlarında Allah'ın kastettiğinin o olduğu inancı hakimdir. Bu sebeple inanılan hükmün modalitesi zorunludur. Dinî bilgiyi diğer bilgi dallarından ayıran önemli bir nitelik de budur. Diğer bilgi dallarında hükmün modalitesi mümkün veya olumsal (contingent) olabilir. Dinî bilgide ise zorunludur, başka türlü olamaz.

Burada çelişkili bir durum dikkati çekiyor: Bir tarafta aynı konuda farklı inançların bulunuşunun, insanın doğası gereği, kaçınılmaz olduğu; diğer tarafta tek doğrunun bulunduğu inancı vardır. Aslında doğru olan tektir. Her yorum taraftarınca tek doğru olan kendisinin kabul ettiğiidir. Farklı yorumlar onun için yanlıştır. Bu hususta çoğulculuğun kabulü Allah'ın bilme gücüne ters düşer. Dinî inancın gereği de budur. Dinî inançta hükmün kipliğinin (modalite) zorunlu oluşu doğaldır. Aksi halde işin içine şüphe girer ki, bu da inanç bağının zayıf olduğunu ifade eder.

Dinî hayat, kendisini, gerek fertte ve gerek toplumda, Aşkın bir varlığa dayanan bilginin uygulanmasında gösterir. Uygulamaların yorumlara yani insanın bilgisine bağlı olduğuna işaret etmişim. Bu bakımdan dinî hayatta farklılıklar yani çoğulculuk hakimdir. Bu hal insanın doğasından kaynaklanmaktadır.

İnsan mükemmel bir varlık olmadığı için mutlak bilgi sahibi olamaz. İnsan bilgisi görelidir. İnsanın en sağlam bilgi elde etme yolu, bilim yoludur. Bilimin de sürekli değişme ve gelişme içerisinde bulunuşu insanın mutlak bilgi sahibi olmayışının delilidir. İnsan, zamanın akışı içerisinde varolanları daha iyi tanıma yolundadır. Başka bir ifade ile insan zaman zaman geçtikçe ideal olan mutlak bilgiye ulaşmaktadır. İnsanın doğası gereği mutlak bilgi, onun için daima ideal olarak kalacaktır. İnsan, Allah'ın bilgisini anlayıp yorumlamada da aynı durumdadır.

Bilginin değişkenliği yanında bir de insan fertleri arasında, bilgi edinmede başlıca yetisi olan zihin gücü farklılıkları ve bu gücü kullanıp yönlendirmede esas olan kültür farklılıklarının da bulunması, bir konuda bilgi çokluğunun yeterli sebepleridir. Çoğulculuğu bire indirgeme yani farklı görüş ve kanaatlerden birisini, bir toplumda hakim kılmak ancak zorla olabilir. Bu yol ise düşünce ve inanç hürriyetine vurulmuş bir darbe olur ve bu da insan için bir zulümdür.

Allah'ın bilgisinin farklı anlaşılabilirliği karşısında, inançta birlik nasıl sağlanır? sorusu akla gelir. Bu birlik, bir dinde olmazsa olmaz niteliğindeki temel kavramlara inanmakla elde edilir. Bu kavramlar imanın esaslarıdır. Bunları kabul eden o dinde kalır, etmeyen o din dışında bulunur. İslâmiyet'te Allah'ın birliğine, peygamberlerine, kitaplarına, ahiret gününe ve meleklerine inanma, bunları kabul etme İslam dininde birliği sağlar. Kur'an'ı Kerim'in Nisa suresinin 136. Ayetinde bu esaslar bildirilmiştir: "Ey iman edenler, Allah'a, peygamberine indirilen kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyameti inkâr ederse tam manası ile sapmıştır."

İmanda birliğin yanında farklı uygulamalarda da görelî bir birlik vardır. Bu birlik mezhep ve tarikatlarda görüldür. Allah'ın bilgisinin yorumunu yapmada kendilerinde yetki görmeyenler yetkili bir kişinin yorumuna iştirak ederler. Böylece mezhep ve tarikatlar ortaya çıkar. Mezheplerde içtihat sahibi bir imama, tarikatlarda bir şeyhe uyma bu sebeptendir. Dinin özünde olmamasına rağmen, tarihin akışı içerisinde meydana gelen bu dinî gruplar kaçınılmaz birer toplumsal olgudur. Bunları yok saymak dinin özelliğine ve insan doğasına aykırı bir tutum olur. Zaten bilgiye dayanan bütün faaliyetlerde çoğulculuk insanın kaçınılmaz kaderidir.